

Teologia i nauki o mediach: interdyscyplinarność jako płaszczyzna wspólnej refleksji naukowej o środkach społecznego przekazu

Andrzej Adamski, Grzegorz Łęcicki

Swoiste usamodzielnienie się i oficjalne wyodrębnienie nauk o mediach jako osobnej dyscypliny naukowej stanowi niewątpliwie pozytywny element w zakresie metodologii oraz krok na drodze dalszego rozwoju badań i analiz medioznawczych¹. Jednocześnie jest dowodem na progresywny charakter polskiej nauki w tym zakresie, wielowątkowość oraz szerokie *spectrum* podejmowanych problemów badawczych w dziedzinie środków społecznego przekazu. A także – na wrażliwość wobec dokonujących

się przemian kulturowych i cywilizacyjnych, które wynikają z rozwoju technik i urządzeń komunikacyjnych rozumianych naturalnie nie jako środki lokomocji, ale narzędzia porozumiewania się i rozprzestrzeniania informacji i innych komunikatów medialnych².

Warto i należy koniecznie zauważyć i podkreślić zainteresowanie problematyką medialną nie tylko językoznawców, politologów, historyków, socjologów, psychologów, filozofów, ale również teologów reprezentujących różne polskie jednostki naukowe³. Obok realizowania

¹ Zob. praca zespołu powołanego przez MNiSW dotycząca zakresu nowych dyscyplin, http://www.ck.gov.pl/images/PDF/praca_zespołu.pdf [dostęp: 17.10.2014], s. 36–44.

² Zob. T. Goban-Klas, *Nauki o mediach – baza czy nadbudowa teorii nauk społecznych?*, <http://www.up.kraków.pl> [dostęp: 20.10.2015].

³ Z pewnością należy wymienić wśród nich pracowników Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa na Wydziale Teologicznym UKSW (plus kilku badaczy, którzy formalnie nie są przypisani do struktury Instytutu, lecz do ich zainteresowań naukowych również należą związki między teologią, mediami i kulturą). W skład IEMiD-u wchodzi pięć Katedr: Katedra Teologii Środków Społecznego Przekazu (kierownik: dr hab. prof. UKSW Grzegorz Łęcicki), Katedra Edukacji Medialnej i Języka Mediów (kierownik: dr hab. Piotr Drzewiecki), Katedra Teorii, Aksjologii i Prawa Mediów (kierownik: prof. dr hab. Krystyna Czuba), Katedra Internetu i Komunikacji Cyfrowej (kierownik: ks. dr hab. prof. UKSW Andrzej Adamski, będący równocześnie od 2010 r. dyrektorem Instytutu) oraz Katedra Public Relations i Komunikacji Marketingowej (kierownik: dr hab. prof. UKSW Monika Przybysz). Poza Instytutem tematyką teologiczno-medialną zajmują się m.in. ks. prof. dr hab. Henryk Seweryniak oraz o. dr hab. prof. UKSW Witold Kawecki. Tego rodzaju refleksja jest także podejmowana w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej na Wydziale Nauk Społecznych KUL (m.in. prof.

programu nauczania dziennikarstwa zgromadziły one kadre prowadzącą badania przekazów medialnych, najogólniej mówiąc, w świetle aktualnej doktryny medialnej Kościoła. Trzeba więc dokładnie określić miejsce i znaczenie teologii środków społecznego przekazu zarówno w systemie nauk teologicznych, jak i nauk o mediach. Dlatego celem niniejszego artykułu jest porównawcze omówienie dwóch obszarów nauki: dziedziny i dyscypliny nauk teologicznych oraz dyscypliny nauk o mediach. Autorzy przeanalizują metodologiczne aspekty nauk teologicznych i nauk o mediach. Ich zdaniem, mimo istnienia pozornych przeszkód, można mówić o wspólnym obszarze zainteresowań tych dwóch dyscyplin, jakimi są media i komunikacja. Płaszczyzną owego naukowego dialogu teologii z medioznawstwem jest dobrze rozumiana interdyscyplinarność, która jest cechą zarówno nauk teologicznych, jak i nauk o mediach.

Nauki o mediach jako dyscyplina naukowa

W dniu 8 sierpnia 2011 r. Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego wydał rozporządze-

nie w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Po raz pierwszy w historii polskiej nauki wśród dyscyplin naukowych znalazły się nauki o mediach, przypisane do dziedziny i obszaru nauk społecznych. To rozporządzenie było poprzedzone długą dyskusją w polskim środowisku naukowym, bowiem wśród naukowców zajmujących się badaniem różnych aspektów komunikacji i środków społecznego przekazu coraz dobitniej podkreślano potrzebę wyodrębnienia nauk o mediach jako osobnej dyscypliny. Trwały też ożywione dyskusje na temat jej nazwy oraz umiejscowienia w systemie nauk⁴. Już po ogłoszeniu wzmiankowanego rozporządzenia, które usankcjonowało prawnie powstanie nowej dyscypliny, w środowisku medioznawców nie ustała dyskusja na temat jej nazwy i tożsamości. Jak sugeruje Walery Pisarek, środowisko przyjęło nazwę „nauki o mediach” bez entuzjazmu, wytykając brak bezpośrednich odniesień do komunikacji społecznej⁵. Niewątpliwie zamęt metodologiczny powiększa też umieszczenie w wykazie innej dyscypliny – nauk o poznaniu i komunikacji społecznej – której zakres zainteresowań

dr hab. Karol Klauza) oraz w Katedrze Współczesnych Form Przekazu Wiary w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki na Wydziale Teologicznym KUL – kierownikiem tej katedry jest ks. prof. dr hab. Tadeusz Zasępa). Należy tu również wymienić Instytut Dziennikarstwa na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (dyrektorem Instytutu jest ks. dr hab. prof. UPJP2 Michał Drożdż). Ponadto wśród teologów odnoszących się do tematyki mediów należy wymienić ks. dr. hab. prof. UO Marka Lisa z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, ks. dr. hab. prof. US Andrzeja Dragułę z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego oraz dr hab. prof. UWM Katarzynę Parzych-Blakiewicz z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Szersza panorama ośrodków i badaczy tematyki teologiczno-medialnej zob. M. Laskowska, *Media i teologia. Kierunki badań teologicznych w ujęciu Magisterium Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 2013, nr 14, s. 147–151.

⁴ Por. T. Goban-Klas, *Emergencja nowej dyscypliny: nauki o mediach i komunikacji społecznej*, dokument elektroniczny na stronach Katedry Komunikowania i Mediów Społecznych UJ, <http://users.uj.edu.pl/~usgoban/files/emergencjanaukiomediach.pdf> [dostęp: 17.10.2014]; tenże, *Nauki o mediach i komunikacji społecznej jako nowa dyscyplina nauk humanistycznych*, „Studia Medioznawcze” 2008, nr 2 (33). Jednym z najwcześniejszych polskich tekstów na ten temat jest artykuł T. Gobana-Klasa pt. *Od wielo- do interdyscyplinarności (Z dziejów wiedzy o komunikowaniu)*, pierwotnie opublikowany na łamach „Studiów Filozoficznych” w roku 1976, nr 2, s. 77–90, a następnie przedrukowany bez przypisów i z niewielkimi skrótami na łamach „Studiów Medioznawczych” 2013, nr 3 (54), s. 11–22 z okazji dorocznej ogólnopolskiej konferencji Instytutu Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego pt. „Tożsamość nauk o mediach”.

⁵ Por. W. Pisarek, *Terminologia nauk o mediach*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 2 (53), s. 18.

wyduje się częściowo pokrywać z naukami o mediach⁶.

Podstawowe wytyczne metodologiczne dla dyscypliny „nauki o mediach”, tj. przedmiot, zakres, cele badań, określenie metod badawczych, związków z nowymi dyscyplinami czy specjalności naukowych, zawiera dokument opublikowany na stronach Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów stanowiący owoc pracy specjalnego zespołu powołanego przez CK⁷. Jest to oczywiście punkt wyjścia do dalszych prac i dyskusji, albowiem środowisko medioznawcze stoi teraz przed zadaniem bardziej precyzyjnego określenia tożsamości swej dyscypliny i jej kanonów metodologicznych.

Interdyscyplinarność nauk o mediach nie ulega wątpliwości. Widać to zarówno w przy-

wołanym wyżej dokumencie, jak i w środowiskowej dyskusji toczącej się głównie na łamach „Studiów Medioznawczych” oraz podczas organizowanych przez ID UW konferencji naukowych z cyklu „Tożsamość nauk o mediach”. Na łamach kwartalnika głos w niej zabierali, przedkładając opracowania o charakterze naukowym, kolejno: Marek Jabłonowski i Tomasz Gackowski⁸, Maciej Mrozowski⁹, Tomasz Gackowski¹⁰, Wiesław Sonczyk¹¹, Walery Pisarek¹², Małgorzata Lisowska-Magdziarz¹³, Tomasz Goban-Klas¹⁴, Kazimierz Wolny-Zmorzyński i Andrzej Koziół¹⁵, Michał Drożdż¹⁶, Jerzy Olędzki¹⁷, Teresa Sasińska-Klas¹⁸, Tadeusz Kowalski¹⁹, Marek Jabłonowski i Wojciech Jakubowski²⁰ oraz Alicja Waszkiewicz-Raviv²¹.

⁶ Wśród subdyscyplin tej dyscypliny naukowej znajdują się: cyberkultura, edukacja medialna, epistemologia społeczna, kognitywistyka, kognitywna teoria kultury, komunikacja intra- i interkulturowa, komunikacja polityczna, komunikacja społeczna, medioznawstwo, retoryka, pragmatyka i teoria argumentacji, teoria poznania. Por. *Przewody doktorskie WNSID – regulamin przeprowadzania przewodów doktorskich*, dokument elektroniczny na stronach DSW we Wrocławiu, <http://www.dladoktoranta.dsw.edu.pl/doktorat-z-nauk-o-poznaniu-i-komunikacji/przewody-doktorskie-wnsid/przewody-doktorskie-wnsid-regulamin-przeprowadzania-przewodow-doktorskich/> [dostęp: 17.10.2014].

⁷ Zob. http://www.ck.gov.pl/images/PDF/praca_zespołu.pdf [dostęp: 17.10.2014], s. 36–44.

⁸ M. Jabłonowski, T. Gackowski, *Tożsamość nauk o mediach. Obszary, perspektywy, postulaty*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 2 (49), s. 15–23.

⁹ M. Mrozowski, *Tożsamość nauk o mediach. Przyczynek do dyskusji*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 2 (49), s. 24–32.

¹⁰ T. Gackowski, *Konferencja „Tożsamość nauk o mediach”, czyli medioznawcza polifonia starej-nowej dyscypliny naukowej*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 3 (50), s. 11–27.

¹¹ W. Sonczyk, *Tożsamość nauk o mediach (refleksje po konferencji)*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 3 (50), s. 28–39.

¹² W. Pisarek, *Terminologia nauk o mediach*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 2 (53), s. 15–26.

¹³ M. Lisowska-Magdziarz, *Metodologia badań nad mediami – nurty, kierunki, koncepcje, nowe wyzwania*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 2 (53), s. 27–42.

¹⁴ T. Goban-Klas, *Od wielo- do interdyscyplinarności (Z dziejów wiedzy o komunikowaniu)*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 3 (54), s. 11–22.

¹⁵ K. Wolny-Zmorzyński, A. Koziół, *Genologia dziennikarska*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 3 (54), s. 23–35.

¹⁶ M. Drożdż, *Etyczne aspekty mediów integralną częścią nauk o mediach*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 4 (55), s. 11–26.

¹⁷ J. Olędzki, *Public relations i marketing medialny: zarządzanie komunikacją i wizerunkiem w nauce o mediach*, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 4 (55), s. 27–35.

¹⁸ T. Sasińska-Klas, *Swoistość zjawisk w komunikacji medialnej i problemy w ich badaniach empirycznych*, „Studia Medioznawcze” 2014, nr 1 (56), s. 13–21.

¹⁹ T. Kowalski, *Ekonomiczne badania nad mediami jako element nauki o mediach*, „Studia Medioznawcze” 2014, nr 2 (57), s. 15–36.

²⁰ M. Jabłonowski, W. Jakubowski, *Status teoretyczny nauk o mediach – kilka uwag do dyskusji*, „Studia Medioznawcze” 2014, nr 4 (59), s. 11–25.

²¹ A. Waszkiewicz-Raviv, *Edukacja medialna w świetle debaty nad tożsamością nauki o mediach. Dotychczasowe paradygmaty a neuropoznawcza ścieżka metodologiczna*, „Studia Medioznawcze” 2015, nr 3 (62), s. 15–28.

Dyskusja jest podejmowana również na łamach innych periodyków naukowych, podczas konferencji naukowych poświęconych tematyce medialnej, a także w trakcie cyklicznych spotkań gremiów odpowiedzialnych za edukację dziennikarską w Polsce (ostatnio wiosną 2015 r. na UAM w Poznaniu).

Polscy medioznawcy wydają się być jednomyślni w poglądzie, że interdyscyplinarność jest jedyną drogą, na której nauki o mediach mogą się właściwie rozwijać oraz realizować swe cele i zadania²². Leżą one na styku trzech obszarów nauk: społecznych, humanistycznych i technicznych. Swoje oddziaływanie na nauki o mediach zwiększa niewątpliwie również obszar sztuki. Proporcjonalnie do postępującej technicyzacji i komputeryzacji świata rośnie wpływ, jaki na nauki o mediach wywierają nauki techniczne, zwłaszcza takie dyscypliny, jak informatyka, cybernetyka, elektronika, elektrotechnika, telekomunikacja²³. Trudno jednoznacznie i arbitralnie przyporządkować je tylko do jednego z obszarów i dziedzin. Jest to więc dyscyplina eklektyczna, która korzysta z metod i narzędzi innych dyscy-

plin naukowych, zwłaszcza socjologii, kulturoznawstwa, ale także ekonomii, filozofii, antropologii, politologii²⁴. Wśród różnych aspektów refleksji o mediach, podejmowanych w obszarze nauk humanistycznych, obok aspektu językoznawczego, literaturoznawczego, historycznego, kulturowo-antropologicznego, pojawia się także aspekt teologiczny²⁵.

Za swoiste uporządkowanie i podsumowanie dotychczasowej dyskusji można uznać przytoczony już artykuł Jabłonowskiego i Jakubowskiego. Autorzy stawiają w nim cztery tezy stanowiące przyczynki do dalszej dyskusji: „po pierwsze – nauki o mediach sytuują się na przecięciu humanistyki i nauk społecznych [dyscyplina dwuobszarowa]; po drugie – jej przedmiotem materialnym są środki społecznego komunikowania, natomiast przedmiotem formalnym jest sfera społecznego obiegu informacji; po trzecie – nauki o mediach są dyscypliną o niedookreślonym polu badawczym; po czwarte – nauki o mediach są dyscypliną o relatywnie niskiej spójności paradygmatycznej”²⁶. Dlatego konieczna jest dalsza dyskusja zmierzająca choćby do odpowiedzi na

²² Ten pogląd wyrażają m.in. T. Goban-Klas „(...) nie chiński mur, ale wspólna wielodyscyplinarna, interdyscyplinarna czy transdyscyplinarna współpraca jest potrzebna dla prowadzenia naukowych studiów nad mediami jako kluczowym elementem naszej współczesności i przyszłości”, zob. T. Goban-Klas, *Od wielo- do interdyscyplinarności...*, dz. cyt., s. 11; M. Mrozowski „(...) wyrazista tożsamość nauk o mediach może się ukształtować tylko w wyniku interdyscyplinarnych programów badawczych, które będą ujmować działania mediów szeroko i wieloaspektowo, równocześnie integrując różne środowiska badawcze. Bez tego nauki o mediach pozostaną eklektyczną i rozproszoną subdyscypliną, niemającą większego wpływu na ogólny rozwój nauki, ani tym bardziej na rzeczywistość”, zob. M. Mrozowski, *Tożsamość nauk o mediach...*, dz. cyt., s. 27; W. Pisarek „Powołanie do istnienia nauk o mediach jako osobnej dyscypliny nie odebrało badaniom nad mediami i wiedzy o mediach charakteru interdyscyplinarnego. Są bowiem media przedmiotem zainteresowania różnych dyscyplin, a równocześnie, aby poznać różne aspekty ich społecznego funkcjonowania, trzeba skorzystać z metod i technik badawczych wykształconych i stosowanych na gruncie innych dyscyplin. Nauki o mediach muszą z należnym krytycyzmem anektować uzyskaną na gruncie innych dyscyplin wiedzę o mediach i o ich funkcjonowaniu w komunikacji społecznej, a także włączyć do swego arsenału zwykle mniej lub bardziej zmodyfikowane ich narzędzia badawcze”, zob. W. Pisarek, *Terminologia nauk o mediach*, dz. cyt., s. 22.

²³ Por. M. Jabłonowski, T. Gackowski, *Tożsamość nauk o mediach. Obszary, perspektywy, postulaty*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 2 (49), s. 17–19.

²⁴ Por. A. Adamski, *Książdz profesor Antoni Lewek (1940–2010) i jego zasługi dla edukacji medialnej*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2012, nr 1, s. 118–128.

²⁵ Por. M. Jabłonowski, W. Jakubowski, *Status teoretyczny nauk o mediach...*, dz. cyt., s. 15; A. Adamski, *Media w analogowym i cyfrowym świecie. Wpływ cyfrowej rewolucji na rekonfigurację komunikacji społecznej*, Warszawa 2012, s. 24–26.

²⁶ M. Jabłonowski, W. Jakubowski, *Status teoretyczny nauk o mediach...*, dz. cyt., s. 24.

pytanie, czy nauk o mediach nie należałoby uznać za dyscyplinę trójobszarową (włączając w zakres jej oddziaływania i badań także nauki techniczne). Za słuszny należy uznać postulat, by w obszarze nauk społecznych wyodrębnić, zgodnie z klasyfikacją OECD, dziedzinę nauk o poznaniu, mediach i informacji (*media and communications*) obejmującą nauki o mediach, kognitywistykę oraz bibliologię i informatologię²⁷. Wydaje się również, że dyscyplina „nauki o mediach” zyska urzędowo pełnię swej tożsamości, gdy – zgodnie z często powtarzaniem postulatem – jej nazwa zostanie zmieniona na „nauki o mediach i komunikacji społecznej”, kończąc tym samym kompetencyjny spór między medioznawcami i kognitywistami.

Naukowość i interdyscyplinarność nauk teologicznych

W tym miejscu należy przejść do pytania: czy nauki o mediach i teologia mogą mieć wspólne obszary i przedmiot zainteresowania? Innymi słowy, czy można mówić o teologii środków społecznego przekazu jako subdyscyplinie nauk o mediach i nauk teologicznych?

Wydawać by się mogło, że na udzielenie odpowiedzi twierdzącej nie pozwolą liczne przeszkody natury metodologicznej. Nie chodzi już nawet o to, że nauki o mediach zostały przypisane do obszaru nauk społecznych i dziedziny nauk społecznych, zaś teologia należy do obszaru nauk humanistycznych i dziedziny nauk

teologicznych, bo właściwie pojęta interdyscyplinarność potrafi sobie poradzić z tym problemem. Kolejna sprawa, to pewna nieostrość pojęcia „teologia” – religiologia wymienia przecież wiele typów teologii, w zależności od religii czy wyznania. Sama teologia rzymskokatolicka nie stanowi doktrynalnego ani metodologicznego monolitu. To jednak – paradoksalnie – jest czynnikiem korzystnym, wyrazem rozwoju. Mnogość dyscyplin teologicznych o własnym przedmiocie formalnym, i nie do końca jasno wytyczonych granicach, to sytuacja analogiczna do innych nauk, gdzie wiele dyscyplin filozoficznych, przyrodniczych czy humanistycznych jest obejmowanych zbiorczym mianem filozofii, fizyki czy humanistyki²⁸.

Większej trudności można upatrywać w specyfice nauk teologicznych i w fakcie, że odnoszą się one do rzeczywistości nadprzyrodzonej i wykraczają poza granice poznania empirycznego, natomiast dla nauk o mediach empiria stanowi ważne źródło i punkt wyjścia do refleksji. Z tego względu można się spotkać z postawami odmawiającymi teologii miejsca wśród dyscyplin naukowych. Jest to jednak zupełnie nieuzasadnione – teologia ma swoje miejsce w panteonie dyscyplin naukowych jako pełnoprawna gałąź nauki. Jednostronna wizja nauki i racjonalności, ograniczająca je tylko do matematyki i nauk doświadczalnych, jest zawężająca i nieadekwatna²⁹. Teologia jest nauką, która harmonijnie łączy rozum z wiarą³⁰,

²⁷ Tamże, s. 15.

²⁸ Por. A. Bronk, S. Majdański, *Teologia – próba metodologiczno-epistemologicznej charakterystyki*, „Nauka” 2006, nr 2, s. 81–83.

²⁹ A. Bronk i S. Majdański zauważają, że „do widocznego wzrostu zainteresowania problematyką naukowości teologii doszło w pierwszej połowie XX w. na kanwie metodologicznych i filozoficznych badań nad nauką, głównie proveniencji neopozytywistycznej. Okazało się, że jeżeli teologia jest nauką, to odbiegającą sposobem uprawiania od tego, co się rozumie przez naukę w jej neopozytywistycznym wzorcu, modelowanym na naukach przyrodniczych (fizyce). Dwudziestowieczny rozwój filozofii nauki („nowa filozofia nauki”), podważającej istnienie uniwersalnych, ponadczasowych standardów naukowości, doprowadził do złagodzenia wcześniejszego restryktywnego stanowiska i poszerzenia granic wiedzy”. Tamże, s. 105.

³⁰ Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj: perspektywy, zadania i kryteria*, tł. Krzysztof Stopa, Kraków 2012, s. 67.

dlatego też „słusznie należy do uniwersytetu i do szeroko zakrojonego dialogu nauk, nie tylko jako dyscyplina historyczna i jedna z nauk humanistycznych, ale dokładnie jako teologia, jako dociekanie racjonalności wiary”³¹. Ma swoją specyficzną, określoną metodę, a ponadto w sposób metodologicznie uporządkowany, i w jednoznacznym języku, uzasadnia wiarę, rozumianą jako odpowiedź na ogólnoludzką potrzebę określania sensu rzeczywistości. Spełnia też minimalne postulaty naukowości sformułowane w 1931 roku przez Heinricha Scholza w trakcie dyskusji z Karlem Barthem. Ma swój własny, określony przedmiot, zdania teologiczne mają charakter poznawczy, zaś prawdziwość twierdzeń teologicznych można weryfikować, powołując się na ich konsekwencje dla rozumienia świata oraz natury i egzystencji ludzkiej³².

Rozum posługuje się różnymi metodami, w zależności od przedmiotu swego badania dostosowanymi do tegoż przedmiotu. Racjonalność jest jedna, ale przybiera wiele form; podobnie nauka jest wielokształtna, gdyż każda nauka ma swój przedmiot i specyficzną metodę. Nowoczesny rozum naukowy nosi w sobie pytanie, które wskazuje na rzeczywistość leżącą poza nim samym i możliwościami jego metodologii. Musi więc przyjąć racjonalną strukturę materii i zgodność między naszym duchem i racjonalnymi strukturami natury jako fakt, na którym powinien oprzeć swą metodologię. Py-

tanie, dlaczego tak musi być, jest pytaniem realnym – i nauki przyrodnicze muszą je przekazać innym metodom i poziomom myślenia: filozofii i teologii³³. Dla tych nauk „wsluchiwanie się w wielkie doświadczenia i przemyślenia tradycji religijnych ludzkości, a zwłaszcza wiary chrześcijańskiej, jest źródłem poznania, a ignorowanie tego byłoby niemożliwym do zaakceptowania ograniczeniem naszego [pola] percepcji i reakcji”³⁴, gdyż „rozum, który jest głuchy na boskość i który odkłada religię w dziedzinę subkultur, jest niezdolny do wchodzenia w dialog kultur”³⁵. Rozum i wiara muszą się spotkać w nowy sposób. Tylko wtedy otworzą się szerokie horyzonty rozumu, wymaga to jednak przewyciężenia tendencji do ograniczenia rozumu do tego tylko, co empirycznie sprawdzalne³⁶.

I tutaj znów może przyjść z pomocą pojęcie interdyscyplinarności. Taki charakter – jak już wykazano – mają nauki o mediach. Również teologia jest „dyscypliną graniczną, z oknami otwartymi na nauki humanistyczne – historię, filozofię, lingwistykę, psychologię, socjologię, etnologię i tym podobne”³⁷. Potrzeba interdyscyplinarnego podejścia w uprawianiu teologii jest coraz lepiej rozumiana także przez samych teologów. Również w Polsce rozumieją oni coraz lepiej, że interdyscyplinarność jest wpisana w samą naturę teologii, głównie z powodu wielości i wielorakości źródeł, którymi się posługuje³⁸. Wytrawny teolog jest w stanie dostrzec

³¹ Benedykt XVI, Przemówienie na uniwersytecie w Ratzbonie (Regensburg), 12.09.2006 r., tł. M. Górnicki, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/podroze/ben16-ratzbona_12092006.html# [dostęp: 17.10.2014].

³² Por. H. Seweryniak, K. Sitkowska, M. Robak, *Kultura–media–teologia. Metodyka pisania prac dyplomowych*, Płock 2013, s. 27–31.

³³ Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj...*, dz. cyt., s. 67.

³⁴ Por. Benedykt XVI, Przemówienie na uniwersytecie w Ratzbonie..., dz. cyt.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Por. H. Seweryniak, *Teologie na „progu domu”*, „Kultura–Media–Teologia” 2010, nr 1, http://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2010_1_seweryniak.pdf [dostęp: 02.11.2015], s. 12.

³⁸ Por. G. Strzelczyk, *Potrzeba interdyscyplinarności w polskiej teologii. Uwagi metodologiczne*, „Teologia w Polsce” 2 (2008), nr 2, s. 257–265, <http://www.dogmatyka.pl/TwP/index.php?numer=2,2> [dostęp: 2.11.2015].

locus theologicus w niemal każdym aspekcie otaczającej go rzeczywistości. Cytowany już wyżej dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej, opracowany pod auspicjami Kongregacji Nauki Wiary, wręcz zachęca do spotkań i wymiany interdyscyplinarnej między teologami, filozofami, specjalistami nauk przyrodniczych, historycznych, społecznych i innych. Wynika to z faktu, że teologia rozwija się we współdziałaniu z innymi naukami, zaś inne nauki – w owocnym dialogu z teologią³⁹. Dla teologii dialog i współpraca interdyscyplinarna jawią się jako konieczne do zagwarantowania i wyrażenia jej jedności. Słowo „teologia”, użyte w liczbie pojedynczej, nie oznacza absolutnie jednolitości stylów i pojęć – raczej wskazuje na wspólne poszukiwanie prawdy o Bogu i świecie, zaś wszystkie subdyscypliny teologiczne, mające swe różne źródła, metody i zadania, są zasadniczo zjednoczone wysiłkiem zmierzającym do poznania Boga i Jego zbawczego planu⁴⁰.

Medioznawstwo i teologia: zadania i możliwości współpracy

Na zakończenie pozostaje znaleźć odpowiedź na pytanie: co refleksja teologiczna ma do zaoferowania naukom o mediach i w jakich obszarach może się okazać przydatna? Jakie wyzwania i obszary badawcze szczególnie potrzebują refleksji teologiczno-medialnej, a jednocześnie są dla niej wyzwaniem i zadaniem?

Według dekretu Soboru Watykańskiego II o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, teologia ma „szukać rozwiązywania problemów ludzkich w świetle Objawienia, jego wieczne prawdy stosować do zmiennych warunków ży-

cia ludzkiego i głosić je w sposób dostępny dla współczesnych ludzi” (DFK 16). Jak w świetle tych słów patrzeć na zadania i miejsce teologii mediów i komunikacji? Wydaje się, że powyższe zdanie odnosi się właśnie dziś, w XXI wieku, w realiach społeczeństwa zmediatyzowanego, do tej młodej subdyscypliny nauk teologicznych.

Warto zwrócić uwagę, że zarówno religia jak i media stanowią fenomeny o zasięgu powszechnym. Zarówno w obszarze kultury, jak i mediów następuje swoiste spotkanie dwóch sfer: *sacrum* i *humanum*. Słusznie zatem zauważa Henryk Seweryniak, mówiąc o istocie teologii mediów i jej głównych zadaniach, że nie chodzi w niej na pierwszym miejscu o poszukiwanie zastosowań pastoralnych ani o ocenę etyczną, ale „przede wszystkim o stawianie rzeczywistości kultury i mediów w świetle Bożego logosu / Ewangelii (*sub ratione Dei*); o wydobycie tego, jakie pierwiastki duchowe ta rzeczywistość w sobie kryje; jak ma się do najgłębszych ludzkich pytań o prawdę, dobro, piękno i sens”⁴¹. Co to oznacza w sferze faktycznych działań? „Przekładając to na język konkretnego – pisze Krzysztof Marcyński – chodzi o rozwiązywanie aktualnych ludzkich problemów, sensu życia, cierpienia, śmierci, samotności, miłości w kontekście Ewangelii, wykorzystując do tego najnowsze rozwiązania i urządzenia medialne Web 2.0 oraz nowoczesny język mediów”⁴². Nie można jednak – jak słusznie zauważają Joseph Borg i Carl Mario Sultana – traktować mediów w tym procesie tylko instrumentalnie. Same media jako nośniki nauczania Kościoła i treści związanych z wiarą nie są neutralne; mediatyzacja treści orędzia religijnego ma wpływ na jego

³⁹ Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj...*, dz. cyt., s. 54.

⁴⁰ Tamże, s. 84–85.

⁴¹ H. Seweryniak, *Teologie na progu...*, dz. cyt., s. 18.

⁴² K. Marcyński, *Media – applied science dla wiary* [w:] *Media w transformacji*, red. A. Gralczyk, K. Marcyński, M. Przybysz, Warszawa 2013, s. 17–18.

przekaz i odbiór⁴³. Przeciwno pogładowi o neutralności mediów oraz prymatowi technologii nad treścią stanowczo wypowiedział się także Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate* (nr 73), podkreślając, że „sensu i celów mediów należy szukać w podstawie antropologicznej”. Mają się one stawać „okazją do humanizacji”. Samo pomnażanie możliwości wzajemnej łączności i obiegu idei to zbyt mało, by można było mówić o spełnieniu misji mediów. Stanie się tak dopiero wtedy, gdy będą „kierować się miłością i służyć prawdzie, dobru oraz braterstwu naturalnemu i nadprzyrodzonemu”, a także gdy staną się „narzędziami promocji powszechnego udziału we wspólnym poszukiwaniu tego, co słuszne”⁴⁴. Media nie są tylko nośnikami i pośrednikami informacji, ale mają też stymulować użytkownika do zaangażowania w misterium spotkania człowieka z Absolutem⁴⁵.

W tym kontekście warto przyjrzeć się zadaniom, jakie przed teologią mediów stawia Seweryniak. Będzie to poszukiwanie odpowiedzi na pytania: „Jak rozpoznać rzeczywistość i bogactwo środków społecznego przekazu w perspektywie Bożego daru? Jak rozumieć – w horyzoncie transcendencji – kluczowe w świecie nowych mediów pojęcia „świata realnego” i „świata wirtualnego”? Jak rozjaśniać Bożym światłem tę niezwykle różnorodną i skomplikowaną dziedzicę, w której tak łatwo gubi się prawda o człowieku, a jednocześnie niesie ze sobą tyle fascynujących interpretacji człowieka i naszego świata? Jak zapobiegać rozdziewiękowi

między Ewangelią a światem mediów? Jak skutecznie wykorzystywać je do ewangelizacji i katechizacji? Jak prowadzić pogłębioną analizę sfery wartości w sieciowej komunikacji? Jak wykorzystać to narzędzie do budowania wspólnoty ludzkiej i wzmacniania społeczności Kościoła? Jak oceniać zjawiska takie jak demokracja, globalizacja, pluralizm – niewątpliwie skutek wielorakiej działalności medialnej? Jak rozwijać interdyscyplinarne badania naukowe w tym zakresie w katolickich uczelniach wyższych?”⁴⁶.

Ważnym elementem badań teologii mediów będzie refleksja nad moralnym wymiarem działania i wpływu mediów. Należy ją poprzedzić koniecznym przypomnieniem, że w świetle teologii mediów informacja to nie towar, ale dobro wspólne o charakterze społecznym, a dostęp do informacji można zaliczyć do podstawowych praw należnych osobie ludzkiej. Podobnie w sporze o wizję i aksjologię zawodu dziennikarza, teologia mediów i komunikacji jednoznacznie opowiada się za uznaniem dziennikarstwa za służbę prawdzie i społeczeństwu. Taki pogląd wyklucza komercyjne traktowanie dziennikarstwa i redukowanie go do poziomu działalności wyłącznie biznesowej. W świetle tej koncepcji przekazy medialne mają edukować, kształtować i formować obywateli⁴⁷.

Obszarem eksploracji i badań teologiczno-medialnych powinna być również rzeczywistość cyfrowa. Jest ona poddawana ciągłej refleksji, łącznie z wypowiedziami papieskimi

⁴³ Por. J. Borg, C.M. Sultana, *Communicating faith through the legacy media. Theological reflections and pastoral implication*, „Kultura–Media–Teologia” 2015, nr 20, http://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2015_20_Borg_Sultana_1.pdf [dostęp: 02.11.2015], s. 11–12.

⁴⁴ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, „Watykan” 2009, nr 73. Szerszą analizę przytoczonego fragmentu encykliki zob. A. Adamski, *Media narzędziem humanizacji w świetle nr. 73. encykliki Benedykta XVI „Caritas in veritate”* [w:] *Człowiek w medialnym labiryncie*, red. M. Laskowska, K. Guzek, Warszawa 2011, s. 163–174.

⁴⁵ Por. K. Parzych-Blakiewicz, *Mass media jako „locus theologicus”* [w:] *Media w transformacji*, red. A. Gralczyk, K. Marcyński, M. Przybysz, Warszawa 2013, s. 388.

⁴⁶ H. Seweryniak, *Teologie na progu...*, dz. cyt., s. 17.

⁴⁷ Zob. T. Kononiuk, wypowiedź w dyskusji „Media w służbie społeczeństwu” 9 stycznia 2007 r. w redakcji „Przeгляdu Powszechnego”, <http://wiadomosci.onet.pl/prasa/media-w-sluzbie-spoleszenstwu/k944k> [dostęp: 02.12.2015].

na ten temat (Benedykt XVI i jego orędzia na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu!)⁴⁸, które zaowocowały określeniem, jakie pod adresem Ojca Świętego sformułował Antonio Spadaro, nazywając go „teologiem komunikacji cyfrowej”⁴⁹. Dynamiczny rozwój internetu i mediów cyfrowych jest nie bez znaczenia dla religijności zarówno samego człowieka, jak i całych wspólnot. Badania internetu mogą dotyczyć takich kategorii i pojęć jak internet religijny, religijność internetowa, religia online, cyberreligia, e-religia, religia 2.0, religia zmediatyzowana etc.⁵⁰ Warto tu odnotować naukowy dorobek Spadaro (wraz z rozwijaną przez niego cyberteologią), którą uważa za „inteligencję wiary w epoce Sieci” (innymi słowy: refleksję nad zrozumiałością wiary w świetle logiki Sieci)⁵¹. Wskazuje on na stale rosnącą i poszerzającą się pulę pytań badawczych w tym obszarze, m.in. na kwestię wspólnoty online, możliwości sakramentów w Sieci, kwestie związane z przepowiadaniem, etykę sieciową, czy wreszcie teologiczne wyzwania „zbiorowej inteligencji”.

Badania relacji między kulturą cyfrową a chrześcijańskim obrazem świata podjęła Katarzyna Sitkowska, która wskazuje na konieczność dialogu między teologią a kulturą cyfrową oraz określa zadania teologii wobec zmieniającego się obrazu świata. Za jeden z kluczowych pro-

blemów teologicznych uznaje pytanie „o pojęcie Boga przystające do współczesnego sposobu doświadczania rzeczywistości oraz o rolę Chrystusa w świecie uwarunkowanym wpływem technologii”⁵². Niewątpliwie interesującymi obszarami badawczymi są również kwestie relacji między technicznym a metafizycznym obrazem świata czy też kultury cyfrowej wobec codziennej praktyki życia⁵³. Wielkim wyzwaniem dla Kościoła są też pojęcia czasu, przestrzeni i komunikacji zmieniające się wskutek rozwoju globalnej infrastruktury informacyjnej⁵⁴.

Zakończenie

Jak widać, nauki teologiczne oraz nauki o mediach w krytycznej refleksji naukowej na temat środków społecznego przekazu mają wiele wspólnych obszarów zainteresowań. Mogą się w owej refleksji uzupełniać i wiele sobie nawzajem zaoferować. Polem, na którym ten dialog może się dokonywać w twórczy i owocny sposób, może być nowa subdyscyplina naukowa, usytuowana na styku nauk teologicznych i nauk o mediach: teologia środków społecznego przekazu (lub też, jak proponują autorzy niniejszego tekstu: teologia mediów i komunikacji). Jej założenia metodologiczne zostaną przedstawione w osobnym artykule na łamach kolejnego numeru „Studiów Medioznawczych”.

⁴⁸ Więcej na ten temat zob. B. Bilicka, *Chrześcijański styl obecności na „cyfrowym kontynencie” w orędziach Benedykta XVI*, „Forum Teologiczne” 2015 (XVI), s. 139–151.

⁴⁹ Por. A. Spadaro, *Benedetto XVI, teologo della comunicazione digitale*, wpis na blogu „Cyberteologia.it” opublikowany 21.02.2013, <http://www.cyberteologia.it/2013/02/benedetto-xvi-teologo-della-comunicazione-digitale/> [dostęp: 27.10.2015].

⁵⁰ Por. Z. Hanas, *Internet religijny a religijność internetowa: eksploracja pola badawczego* [w:] *Media w transformacji*, red. A. Gralczyk, K. Marcyński, M. Przybysz, Warszawa 2013, s. 26–27.

⁵¹ Por. A. Spadaro, *Cyberteologia. Chrześcijaństwo w dobie Internetu*, tł. M. Masny, Kraków 2013, s. 44. Podkreśla on, że cyberteologia „nie jest (...) socjologicznym spojrzeniem na religijność w Internecie, tylko owocem wiary, która wyzwala w sobie bodziec poznawczy w epoce, kiedy logika Sieci naznacza sposób myślenia, poznawania, komunikowania, życia”. Tamże, s. 46.

⁵² K. Sitkowska, *Współczesne interpretacje rzeczywistości w kontekście rozwoju kultury cyfrowej oraz ich wpływ na chrześcijański obraz świata*, Warszawa 2014, mps w archiwum WT UKSW, s. 212.

⁵³ Por. tamże, s. 227–260.

⁵⁴ Por. K. Sitkowska, *Kościół wobec wyzwań nowych technologii*, „Kultura–Media–Teologia” 2010, nr 2, http://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2010_2_sitkowska.pdf [dostęp: 02.11.2015], s. 87–98.